

Безугла Л. С.

*кандидат наук з державного управління, доцент,
доцент кафедри маркетингу*

Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Воловик Д. В.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри маркетингу*

Дніпровського державного аграрно-економічного університету

Bezuhla Liudmyla

PhD governance, Associate Professor,

Associate Professor of Marketing Department

Dnipro State Agrarian and Economic University

Volovyk Dmytro

PhD in Economics,

Associate Professor of Marketing Department

Dnipro State Agrarian and Economic University

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ТУРИСТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті обґрунтовано теоретико-методологічні положення щодо визначення концептуальних засад діяльності туристичних підприємств в Україні. Визначено, що основними умовами для ефективного розвитку туристичних підприємств повинні бути: стабільна державна економічна й соціальна політика; пільговий податковий режим; розвинута інфраструктура; гнучкий ринковий механізм участі туризму в глобалізаційних процесах. Проаналізовано динаміку туристичних потоків в Україні за період 2000–2017 рр., де зазначено, що кількість іноземних туристів за період 2014–2015 рр. значно скоротилася. Це пов'язано з фінансово-економічною кризою. Згруповано фактори впливу на макросередовище туристичних підприємств та встановлено, що на сучасному етапі розвитку підприємницької діяльності у сфері туризму важко виокремити питому вагу кожного фактору окремо, їх доцільно розглядати в комплексі. Виділено основні проблеми розвитку туристичного підприємництва: слабе фінансування з боку держави та відсутність необхідного обсягу інвестицій для розвитку туризму – як внутрішніх, так і зовнішніх.

Ключові слова: туристичні підприємства, туризм, ефективний розвиток, туристичні потоки, інфраструктура, туристичний продукт.

Постановка проблеми. У процесі розвитку ринкових відносин в економіці України туризм став однією з сфер бізнесу, що викликає особливу зацікавленість українських підприємців. Це пояснюється специфічними рисами та особливими можливостями діяльності туристичних підприємств. Туризм є перспективною галуззю для України, оскільки задовольняє постійно зростаючий попит серед населення на якісний відпочинок у вітчизняних туристично-рекреаційних комплексах і має тенденції до подальшого зростання. Туризм є важливим джерелом підвищення добробуту країни, регіону та туристичних підприємств. Туризм доцільно розглядати як систему, що надає широке коло можливостей для ознайомлення з історією, культурою, звичаями, духовними та релігійними цінностями, а також забезпечує дохід державі за рахунок ефективного функціонування малих та середніх підприємницьких структур, так чи інакше пов'язаних із наданням туристичних послуг [1].

Розвиток діяльності туристичних підприємств є надзвичайно актуальним для укріплення позицій України на туристичному ринку та розвитку власної міцної інфраструктури внутрішнього туристичного ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основним аспектам діяльності туристичних підприємств та стимулювання підприємництва туризму присвячені праці провідних українських учених-економістів: Т.П. Галушкіної, З.В. Герасимчук, Г.О. Горіної, Н.М. Гуржій, Л.П. Дядечко, М.П. Мальської, Н.А. Мікули, О.І. Мілашовської, Т.І. Ткаченко, І.М. Школи та інших. Проблематика функціону-

вання туристичних підприємств досліджується такими зарубіжними вченими: К. Дронг, В. Котлінський, Я. Масвський, С. Медлік, Я. Сікора та ін., які дотримуються того погляду, що специфіка діяльності туристичних підприємств визначається застосуванням передових інформаційних технологій, освоєнням нових туристичних ресурсів та впровадженням сучасних форм організаційно-управлінської діяльності у сфері виробництва і споживання традиційних туристичних послуг.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Віддаючи належне науковим доробкам сучасних науковців, відзначимо, що комплексний аналіз концептуальних засад діяльності туристичних підприємств потребує подальшого вивчення в контексті дослідження перспектив розвитку туристичних підприємств, а необхідність системного підходу зазначеного питання зумовило вибір теми.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є обґрунтування теоретико-методологічних положень щодо визначення концептуальних засад діяльності туристичних підприємств в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі туристична діяльність є найбільш перспективною та однією з провідних галузей світової економіки. Просування туристичного підприємництва здатне гарантувати істотний внесок в економіку країни, який полягає у: наданні нових робочих місць, поповненні державного бюджету за допомогою сплати податків і зборів та збільшення потоку іноземних туристів в Україну. Загалом

економіка туристичного бізнесу являє собою комплекс соціальних взаємин, що з'являються у процесі здійснення туристичної діяльності, тобто під час виробництва, розподілу, обміну та споживання туристичного продукту [2].

Для ефективного розвитку туристичних підприємств потрібні:

- стабільна державна економічна й соціальна політика;
- пільговий податковий режим для соціальних видів туризму;
- розвинута інфраструктура підтримки підприємництва, починаючи з ліцензування і закінчуючи державними органами регулювання й контролю;
- гнучкий ринковий механізм участі туризму в глобалізаційних процесах і в інтеграції України у європейські та світові економічні структури [3].

У реаліях сьогодення необхідними умовами для ефективного здійснення підприємницької туристичної діяльності є:

- обов'язкове ліцензування підприємств туристичної діяльності з метою створення рівних можливостей суб'єктам туристичної діяльності, що забезпечує захист прав і законних інтересів громадян, а також захист довкілля та підвищення рівня туристичного обслуговування;
- обов'язкова державна реєстрація суб'єктів підприємництва за місцем перебування підприємця, тобто зареєстровані суб'єкти вносяться до Єдиного державного реєстру підприємств і організацій України (ЄДРПОУ). Зазначимо, що після реєстрації відкриваються рахунки в банках, здійснюється сертифікація і стандартизація у сфері туристичної діяльності; встановлюються готелям, закладам харчування і курортним закладам відповідні категорії; відбувається страхування туристів під час здійснення туристичних поїздок; наймаються працівники і надаються соціальні гарантії за використання їхньої праці; контролюється майнова відповідальність суб'єктів підприємництва за використання туристичних ресурсів; розглядається право припинення підприємницької діяльності [4].

На сучасному етапі, коли на ринку України виживають лише професіонали високого класу, розроблення та реалізація стратегії стає визначальною умовою ефективної діяльності підприємницьких структур туристичного бізнесу.

До основних перспектив розвитку туристичних підприємств України з урахуванням сучасного стану і прогностичних тенденцій слід віднести:

- створення конкурентоспроможного національного туристичного продукту на засадах системної маркетингової діяльності, спрямованої на чітке позиціонування різних видів туристичних продуктів, адаптованих до вимог і очікувань споживачів;
- забезпечення ефективного і комплексного (економічного, соціального, екологічного та інноваційного) використання наявного туристичного та курортно-рекреаційного потенціалу шляхом розв'язання проблеми рекреаційного природокористування й охорони навколишнього природного середовища та удосконалення територіальної структури туристичних підприємств із метою розвитку туристичних територій, брендингу територій;
- системне підвищення якості інфраструктури курортів та рекреаційних територій шляхом виконання комплексної програми поетапного вдосконалення матеріально-технічної бази з використанням можливостей кластерних моделей, державно-приватного партнерства та соціального замовлення;
- удосконалення інформаційної інфраструктури рекреаційних та туристичних послуг шляхом створення центрів туристичної інформації та популяризації туристичних продуктів під час провадження ярмаркової, фестивальної та виставкової діяльності;

– забезпечення відповідності ціни та якості туристичних продуктів шляхом створення умов для оптимізації організаційно-економічної структури діяльності суб'єктів малого та середнього підприємництва у сфері туризму та розроблення національних стандартів надання туристичних послуг відповідно до міжнародних стандартів;

– організація системи якісної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців туристичного супроводу та обслуговування, інших туристичних професій [5].

Під впливом сучасної економічної і політичної ситуації змінюються структура і напрями розвитку туризму в Україні. В таблиці 1 наведена динаміка туристичних потоків в Україні за період 2000–2017 рр. (таблиця 1).

Туристичний потік – це постійне прибуття туристів у країну (регіон) або виїзд туристів за кордон за певний період часу.

Аналізуючи дані таблиці 1, зазначимо, що кількість іноземних туристів за період 2014–2015 рр. значно скоротилася. Це пов'язано з фінансово-економічною кризою, яка загострилася останніми роками, подіями, пов'язаними з анексією АРК та проведенням антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей, що привели до зменшення в'їзного туристичного потоку. Саме через ці фактори Україна втрачає популярність як туристичний напрям для іноземців. Фактично на 144585 осіб (42,3%) зменшилася кількість іноземних туристів у 2017 році порівняно з 2013 роком. Відзначимо, що кількість громадян України, які виїжджали за кордон у 2015 році, також зменшилася внаслідок високого темпу інфляції (143,3%) та «здорожчання життя». Але зазначимо, що загалом ефективна діяльність туристичних підприємств позитивно впливає на темпи економічного зростання, поліпшення показників торгового балансу, зменшення безробіття та стабільність валютного курсу в державі.

Проведемо аналіз факторів впливу на макросередовище туристичних підприємств (таблиця 2).

За даними таблиці визначимо, що на сучасному етапі розвитку підприємницької діяльності у сфері туризму важко виокремити питому вагу кожного фактору окремо, їх доцільно розглядати в комплексі.

Таким чином, згруповано основні напрями підвищення ефективної діяльності туристичних підприємств України, а саме:

- впровадження інноваційної моделі розвитку підприємств туристичної галузі України;
- створення сприятливих умов для залучення інвестицій в розбудову підприємств туристичного спрямування;
- створення сучасної, конкурентоспроможної інфраструктури туристичної сфери;
- підтримка малого туристичного підприємництва;
- підтримка розвитку внутрішнього та зовнішнього туризму, що забезпечить приплив іноземного капіталу, дозволить залучати іноземні інвестиції в туризм;
- розвиток міжнародної співпраці в галузі туризму;
- рекламування інвестиційних можливостей туристичних підприємств України [7].

Висновки. Ефективний розвиток туристичних підприємств сприяє зростанню зайнятості та диверсифікації економіки, оскільки сфера туризму і курортів тісно пов'язана з діяльністю більш як 50 галузей і підвищує інноваційність національного господарства.

Діяльність туристичних підприємств є одним із найбільш прибуткових секторів економіки багатьох країн. Наша держава розпочала активну діяльність щодо спрямування своїх зусиль на розвиток туризму: як внутрішнього, так і зовнішнього. Найбільш перспективним є просування

Аналіз динаміки туристичних потоків в Україні за 2000-2017 рр. (осіб) [6]

Роки	Кількість громадян України, які виїжджали за кордон – усього ²	Кількість іноземців, які відвідали Україну – усього ²	Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами – усього ³	У тому числі		
				іноземні туристи	туристи-громадяни України, які виїжджали за кордон	внутрішні туристи
2000	13422320	6430940	2013998	377871	285353	1350774
2001	14849033	9174166	2175090	416186	271281	1487623
2002	14729444	10516665	2265317	417729	302632	1544956
2003	14794932	12513883	2856983	590641	344 332	1922010
2004	15487571	15629213	1890370	436311	441798	1012261
2005	16453704	17630760	1825649	326389	566942	932318
2006	16875256	18935775	2206498	299125	868228	1039145
2007	17334653	23122157	2863820	372455	336049	2155316
2008	15498567	25449078	3041655	372752	1282023	1386880
2009	15333949	20798342	2290097	282287	913640	1094170
2010	17180034	21203327	2280757	335835	1295623	649299
2011	19773143	21415296	2199977	234271	1250068	715638
2012	21432836	23012823	3000696	270064	1956662	773970
2013	23761287	24671227	3454316	232311	2519390	702615
2014 ¹	22437671	12711507	2425089	17070	2085273	322746
2015 ¹	23141646	12428286	2019576	15159	1647390	357027
2016 ¹	24668233	13333096	2549606	35071	2060974	453561
2017 ¹	26437413	14229642	2806426	39605	2289854	476967

¹ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м.Севастополя та тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

² Включно з одноденними відвідувачами (за даними Адміністрації Держприкордонслужби України).

³ 2000–2010 роки – за даними Міністерства інфраструктури України, починаючи з 2011 року – за даними Держстату.

Таблиця 2

Аналіз факторів впливу на макросередовище туристичних підприємств

Сфера макросередовища	Фактори впливу на макросередовище
Економічна	Цей фактор дає змогу визначити обсяг і перелік послуг, які клієнти захочуть придбати. На платоспроможність населення впливає безліч факторів, серед яких рівень економічного розвитку самої країни і розмір заробітної платні, рівень інфляції, показник безробіття. Необхідною умовою є врахування високої залежності попиту на туристичні послуги від рівня доходу.
Політична	Держава й ринок перебувають у складних взаємовідносинах, які визначаються пануючою системою поглядів на розвиток суспільства, особливостями етапів розвитку держави, лідерами, які здійснюють політику. При цьому ретельно вивчати законодавчо-правові акти, що регулюють господарську діяльність загалом і туристичний бізнес.
Соціально-демографічна	Цей фактор стосується чисельності населення, розміщення його в окремих країнах і регіонах, вікової структури з виділенням працездатного населення, учнів і пенсіонерів. Зібравши дані за тенденціями в демографічних процесах, можливо проаналізувати їх вплив на діяльність туристичного підприємства, визначити напрями розвитку і здійснити прогноз результатів майбутньої роботи.
Правова	Встановлюють права, відповідальність і зобов'язання сторін у процесі ділових взаємовідносин. Вивчають правову частину макросередовища, що передбачає дослідження змісту діючих правових актів.
Екологічна	Цей фактор впливає на діяльність туристичного підприємства в розрізі питання щодо раціонального використання природних ресурсів, охорони навколишнього середовища. Крім того, екологія – найважливіший елемент спонукання клієнтів до здійснення подорожі та залучення туристів у той або інший регіон або країну.
Культурна	Найбільшу увагу приділяють сталим нормам, які прийняті у суспільстві, системі соціальних правил, духовних цінностей, ставленням людей до: природи, праці, між собою і до самих себе. Наприклад, нині люди прагнуть більше часу приділяти спорту і відпочинку, що відкриває нові перспективи для розвитку сфери туризму.

зовнішнього туризму, який може значно сприяти розвитку економіки. У багатьох країнах саме такий вид туризму займає основну частку НВП, і Україна також цілком може досягти таких показників, якщо держава докладе певних зусиль у сферу розвитку туристичної діяльності.

Основною проблемою розвитку туристичного підприємства являється слабе фінансування з боку держави

та відсутність необхідного обсягу інвестицій для розвитку туризму – як внутрішніх (через тривалу економічну кризу), так і зовнішніх (через несприятливий інвестиційний клімат).

В останні роки одним з інноваційних видів туризму є екологічний, сільський, зелений туризм, в умовах, наближених до природи, який дасть змогу залучити іноземних туристів та інвесторів.

Список використаних джерел:

1. Ковальчук С.В. Поняття туристичного ринку та особливості його функціонування. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки*. 2011. № 6, Т. 4. С. 60–65.
2. Косар Н. Дослідження розвитку туризму в умовах кризи. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. № 2(176). С. 115–125
3. Пестушко В.М. Український туризм у контексті глобалізації: сучасний стан і перспективи. *Географія та основи економіки*. 2015. С. 257–259.
4. Лук'янов, В.О., Мунін Г.Б. Маркетинг туристичного бізнесу : навчальний посібник. Київ : Кондор, 2012. 336 с.
5. Мальська М.П., Бордун О.Ю. Організація та планування діяльності туристичних підприємств: теорія та практика : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 248 с.
6. Офіційний сайт Державної служби статистики України. *Туристичні потоки*. Веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 20.05.2019).
7. Кальченко О.М. Оцінка впливу факторів розвитку підприємств туристичної сфери. *Науковий вісник Чернігівського державного інституту економіки і управління. Серія 1 : Економіка*. 2013. Вип. 3. С. 94–101.

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ТУРИСТИЧЕСКИХ КОМПАНИЙ В УКРАИНЕ

Аннотация. В статье обоснованы теоретико-методологические положения по определению концептуальных основ деятельности туристических предприятий в Украине. Определено, что основными условиями для эффективного развития туристических предприятий должны быть стабильная государственная экономическая и социальная политика; льготный налоговый режим; развитая инфраструктура; гибкий рыночный механизм участия туризма в глобализационных процессах. Проанализирована динамика туристических потоков в Украину за период 2000–2017 гг., где указано, что количество иностранных туристов за период 2014–2015 гг. значительно сократилось. Это связано с финансово-экономическим кризисом. Сгруппированы факторы влияния на макросреду туристических предприятий и установлено, что на современном этапе развития предпринимательской деятельности в сфере туризма, трудно выделить удельный вес каждого фактора в отдельности, их целесообразно рассматривать в комплексе. Выделены основные проблемы развития туристического предпринимательства: слабое финансирование со стороны государства и отсутствие необходимого объема инвестиций для развития туризма – как внутренних, так и внешних.

Ключевые слова: туристические предприятия, туризм, эффективное развитие, туристические потоки, инфраструктура, туристический продукт.

CONCEPTUAL FOUNDATIONS ACTIVITIES TOURISM ENTERPRISES IN UKRAINE

Summary. The article substantiates the theoretical and methodological provisions for the definition of the conceptual framework for the activities of tourism enterprises in Ukraine. It is determined that the basic conditions for effective development of tourism enterprises should be a stable government economic and social policy; preferential tax treatment for social types of tourism; a developed infrastructure to support entrepreneurship, starting from licensing and ending with state regulatory and control authorities; flexible market mechanism of tourism participation in globalization processes and in the integration of Ukraine into European and world economic structures. The main prospects for the development of tourist enterprises of Ukraine with the current state and projected trends are considered. Analyzed the dynamics of tourist flows to Ukraine for the period 2000–2017, where it is indicated that the number of foreign tourists for the period 2014–2015 has decreased significantly. This is due to the financial and economic crisis, exacerbated in recent years, the events associated with the annexation of Crimea and the antiterrorist operation in the Donetsk and Lugansk regions, in turn, led to a decrease in inbound tourist flow. It is through these factors Ukraine is losing popularity as a tourist destination for foreigners. In fact, 10441585 people (42.3%) decrease in the number of foreign tourists in 2017 compared with 2013 year. It was noted that the number of Ukrainian citizens who went abroad in 2015 also decreased, as a result of the high inflation rate (143.3%) and the «rise in price for life». Grouped factors of influence on the macro-tourism enterprises and found that at the present stage of development of entrepreneurship in the tourism sector, it is difficult to allocate the share of each factor individually, they should be considered together. The main problems of the development of tourism entrepreneurship are highlighted: weak funding from the state and the lack of the necessary investment for the development of tourism – both internal (due to the long economic crisis) and external (through an unfavorable investment climate).

Key words: tourism enterprises, tourism, effective development, tourist flows, infrastructure, tourism product.